

Beslutning om å utelukke Caterpillar Inc.

Juni 2024

1. Innledning

KLP og KLP-fondene (heretter kalt KLP) har per juni 2024 besluttet å utelukke Caterpillar Inc. fra sine investeringer. Etter KLPs vurdering utgjør investering i Caterpillar en uakseptabel risiko for medvirkning til brudd på menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner gjennom sin tilknytning til de israelske bosetningene på Vestbredden. Utelukkelsen gjelder normbrudd som kan være muliggjort ved bruk av Caterpillars produkter og tjenester. KLP har også tidligere utelukket selskaper med tilknytning til sikkerhetsmuren og bosetningene.

I lys av den pågående krigen har det kommet en klar anbefaling fra den norske regjeringen om at norske selskaper må opptre ansvarlig og foreta aktsomhetsvurderinger etter åpenhetsloven. Ettersom selskapene kan risikere å bidra til brudd på internasjonal rett gjennom økonomisk eller finansiell aktivitet i de folkerettsstridige israelske bosettingene. KLP er opptatt av å etterleve denne anbefalingen.

Aktsomhetsvurderinger på menneskerettighetsområdet skal være tilpasset situasjonen. Internasjonalt er det bred enighet om at bosetningene bryter med internasjonal lov. Det er en svært alvorlig krig i Gaza og en forverring av forholdene på Vestbredden. Situasjonen på Vestbredden påvirker barn i stor grad, hvilket forsterker alvorlighetsgraden. Det er en forventning om forsterkede aktsomhetsvurderinger i særlige kontekster som dette og at virksomheter som Caterpillar må hensynta folkeretten i krig- og konfliktsituasjoner.

Caterpillars utstyr som D9-serie av bulldosere benyttes til å rive palestinske hus og infrastruktur for å rydde plass til israelske bosettinger, samt anklager mot selskapet knyttet til bruk av deres utstyr i krigføringen i Gaza. Det har nylig kommet en melding fra FNs høykommissær for menneskerettigheter hvor en stor gruppe av FNs spesialrapportører har uttalt seg om våpenoverføringer til Israel. I den forbindelse er flere selskaper nevnt deriblant Caterpillar. FN ekspertene skriver følgende «Ved å sende våpen, deler, komponenter og ammunisjon til israelske styrer risikerer disse selskapene å bli medskyldige i alvorlige brudd på internasjonale menneskerettigheter og internasjonal humanitærrett».¹

Etter KLPs vurdering kan slik bruk av bulldosere både legge til rette for og forverre menneskerettighetsbruddene, da bruken kan være både effektiv og til skade for mennesker. Selv om Caterpillar ikke selger utstyr direkte til det israelske forsvaret (IDF), er selskapet blitt gjort oppmerksom på utstyrets bruk. Dette har også pågått over lang tid og i en stadig forverret situasjon, uten at selskapet kan forvise at de har gjort skjerpede aktsomhetsvurderinger eller reelle endringer. Tidsaspektet taler også for at det er lite selskapet vil foreta seg. Ut ifra tilgjengelig informasjon er det altså ikke mulig å slå fast at selskapet har iverksatt gode tiltak for å forhindre å bli involvert i nye normbrudd i framtiden.

¹ <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/06/states-and-companies-must-end-arms-transfers-israel-immediately-or-risk>

2. Bakgrunn

2.1 Situasjonen på okkuperte palestinske territorium

Siden seksdagerskrigen i 1967 har palestinere levd under israelsk okkupasjon på Vestbredden, inkludert Øst-Jerusalem og i Gaza. Området benevnes ofte som Palestina, og betegner landområdet øst for demarkasjonslinjen fra 1948 og vest for Jordanelven i tillegg til Gazastripen. Staten Israel har, i strid med folkeretten, drevet utbygging av israelske bosettinger på Vestbredden siden okkupasjonen for 54 år siden. Ifølge FN bor det i dag rundt 700 000 mennesker i de ulovlige bosettingene på Vestbredden².

Ifølge FN har bosetningene en negativ påvirkning på levekårene til palestinere, da det resulterer i tap av eiendom og levebrød, begrenset tilgang til tjenester og trusler mot fysisk sikkerhet, blant annet grunnet israelske angrep på palestinere³. Palestinerne på det okkuperte området er også underlagt et komplekst kontrollsystem med både fysiske (sjekkpunkter, veisperringer) og byråkratiske barrierer (tillatelser, stenging av områder) som begrenser deres rett til fri bevegelse⁴.

Situasjonen på Vestbredden har forverret seg ytterligere siden angrepet fra Hamas og massakren av israelske innbyggere den 7. oktober 2023. I juni 2024 ble det estimert at 513 palestinere på Vestbredden har blitt drept, og 5201 har blitt skadet siden 7. oktober⁵. Om lag 27 km² av okkupert land på Vestbredden er overtatt av Israel siden oktober og angivelig 42% av Vestbredden er nå under direkte israelsk kontroll⁶. I 2023 gjennomførte den israelske regjeringen flere endringer som har lagt til rette for økt utbygging og bosettingsaktivitet på Vestbredden. Fjoråret var også det dødeligste året for palestinere på Vestbredden siden FN begynte registreringer. Disse tallene reflekterer et stadig eskalerende konfliktnivå, spesielt siden krigen mellom Israel og Hamas begynte.

På Gazastripen har krigen mellom Israel og Hamas ført til en svært kritisk humanitær situasjon med angivelig minst 35 800 Palestiner drept mellom 7. oktober 2023 og 23. mai 2024. I tillegg er angivelig 80 200 mennesker skadet⁷. Befolkningen opplever akutt mangel på grunnleggende helsetjenester, utbredt sult og underernæring, og er under konstant angrep og bombing fra IDF. IDFs mål om å knuse Hamas og frigjøre israelske gisler tatt i Hamas' angrep den 7. oktober 2023, medfører at krigføringen pågår i svært tettbefolkede områder. Risikoen for menneskerettsbrudd er høy, og IDF har gjentatte ganger blitt anklaget for å ha brutt den fjerde Genèvekonvensjonen om beskyttelse av sivile i krigstid. Dette inkluderer brudd på artikkel 14 om sikkerhetssoner for skadede og syke sivile samt artikkel 18 som omhandler at sykehus og ansatte på sykehus skal beskyttes⁸.

² <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2024/03/occupied-palestinian-territory-reporting-settlements-and-occupied>

³ <https://www.ochaopt.org/>

⁴ <https://www.ochaopt.org/content/west-bank-movement-and-access-west-bank>

⁵ <https://peoplesdispatch.org/2024/04/08/44-of-all-palestinians-killed-by-israel-since-october-7-are-children/>
<https://www.ochaopt.org/data/casualties>

⁶ <https://www.newarab.com/news/israel-seized-27000-decares-west-bank-land-7-oct>

⁷ <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-170>

⁸ https://www.redcross.org/content/dam/redcross/atg/PDF_s/International_Services/International_Humanitarian_Law/IHL_SummaryGenevaConv.pdf

2.2 Lovmessigheten av israelske bosettinger på Vestbredden

Israel har varslet at de vil annektere deler av Vestbredden, som innebærer alle de ulovlige bosettingene⁹, i strid med FN-paktens Artikkel 2(4) og forbudet mot bruk av makt for å tilegne seg territorium.

Bosettinger på Vestbredden er karakterisert som et brudd på folkeretten, inkludert brudd på den fjerde Genèvekonvensjon artikkel 49 som utgjør en krigsforbrytelse¹⁰.

I konvensjonens artikkel 49 heter det: «*Okkupasjonsmakten kan ikke deportere eller flytte en del av sin egen sivilbefolkning til det området som den okkuperer.*»¹¹ Formålet er å hindre okkupasjonsmakten i å innlemme okkuperte områder, samt å beskytte lokalbefolkningen mot forverring av deres økonomiske situasjon. Handlingen anses også å være en krigsforbrytelse etter Roma-vedtektene om Den internasjonale straffedomstol (ICC), jf. Artikkel 8(2)(b)(viii).¹²

Etter seksdagerskrigen reservert Israel seg fra å være rettslig forpliktet til å følge alle konvensjonens bestemmelser, med henvisning til at Vestbredden allerede hadde vært okkupert av Jordan før området ble okkupert av Israel. Denne reservasjonen ble tilbakevist av andre stater og av FN. I 2004 fastslo israelsk høyesterett at den fjerde Genèvekonvensjonen fullt ut gjelder de okkuperte områdene og at bygging av bosettinger på disse områdene er ulovlig, men at forbudet kun gjelder etablering av nye bosettinger og ikke utvidelse av eksisterende.

Den internasjonale domstolen (ICJ) har nylig slått fast at den har rett til å behandle saker i områder som ble okkupert av Israel i 1967, samt at etableringen av bosettingene på det okkuperte området er ulovlig: «*The Court concludes that the Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory (including East Jerusalem) have been established in breach of international law.*»¹³

Internasjonalt er det bred enighet om at de israelske bosettingene på Vestbredden er i strid med folkeretten. Norge er blant landene som alltid har fastholdt at okkupasjonen er folkerettsstridig. Å støtte opp om folkeretten og den internasjonale rettsordenen er retningsgivende for Norge¹⁴.

Den israelske oppfatningen er at bosettingene ikke er ulovlige, og at påstander om at de er det er politisk motivert. Israel viser blant annet til at flyttingen av israelere til bosettingene skjer frivillig og at bosettingene ikke fortrenger annen befolkning i området. Israel viser også til at flere av bosettingene er etablert på steder hvor det historisk har vært jødiske samfunn¹⁵.

2.3 Anbefaling fra norske myndigheter

⁹ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/07/israelopt-10-things-you-need-to-know-about-annexation/>

¹⁰ <https://news.un.org/en/story/2019/11/1051781>

¹¹ <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1949-08-12-4>

¹² https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1998-07-17-2/KAPITTEL_4#KAPITTEL_4

¹³ <https://www.icj-cij.org/node/203806>

¹⁴ https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/svar_annektering/id2701667/

¹⁵ <https://www.gov.il/en/pages/israeli-settlement-and-international-law>

I mars 2024 understreket den norske regjeringen, ved utenriksminister Espen Barth Eide, at norsk næringsliv bør være oppmerksomme på at de, gjennom økonomisk eller finansiell aktivitet i de folkerettsstridige israelske bosettingene, risikerer å bidra til brudd på internasjonal humanitærrett eller menneskerettighetene¹⁶. Presiseringen overfor næringslivet omfatter næringsvirksomhet og handel med varer som er produsert i israelske bosettinger. Regjeringen forventer at norske selskaper opptrer ansvarlig og etterlever Åpenhetsloven, FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper¹⁷.

Selv om det er stater og ikke selskaper som er forpliktet etter internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, kan selskaper sies å medvirke til brudd på menneskerettighetene. KLP tar ikke stilling til om stater har ansvar for eventuelle menneskerettighetsbrudd. Det er tilstrekkelig å konstatere at det aktuelle selskapet opptrer på en slik måte at det vil innebære medvirkning til grove eller systematiske krenkelser av internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Konteksten i et land og region hvor selskapet har virksomhet, kan likevel ha vesentlig betydning for vurderingen av selskapets mulige medvirkningsansvar.

2.4 Caterpillars tilknytning til brudd på folkeretten

Ifølge FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter vedtatt av FNs menneskerettighetsråd i 2011¹⁸ har selskaper et ansvar for å respektere og beskytte menneskerettigheter i alle land de opererer i, uavhengig av om staten selv overholder disse rettighetene. Denne forventningen er også inntatt i OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper av 2011, senest oppdatert i 2023, nå «OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv» (heretter kalt OECDs retningslinjer).¹⁹ I henhold til kapittel IV (Menneskerettigheter) i OECDs retningslinjer bør selskaper, i samsvar med internasjonalt anerkjente menneskerettigheter, de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene til landene der de driver virksomhet, samt relevante nasjonale lover og forskrifter, blant annet:

- respektere menneskerettighetene, hvilket betyr at de bør unngå å krenke andres menneskerettigheter og bør håndtere negative konsekvenser de er innblandet i på menneskerettighetsområdet;
- unngå i forbindelse med sin egen virksomhet å forårsake eller medvirke til negative konsekvenser på menneskerettighetsområdet og håndtere slike konsekvenser når de måtte forekomme;
- innarbeide i sine retningslinjer en forpliktelse til å respektere menneskerettighetene;
- gjennomføre aktsomhetsvurderinger på menneskerettighetsområdet som står i forhold til selskapets størrelse, virksomhetens art, konteksten virksomheten finner sted innenfor, samt faren for negative konsekvenser på menneskerettighetsområdet; og

¹⁶ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-frarader-handel-og-naringsvirksomhet-med-israelske-bosettinger/id3028680/>

¹⁷ ibid

¹⁸ HRC, 'Res 17/4 (16. juni 2011)' UN DOC. A/HRC/RES/17/4

¹⁹ <https://mneguidelines.oecd.org/mneguidelines/>

- sørge for eller samarbeide gjennom legitime prosesser i den hensikt å avhjelpe negative konsekvenser på menneskerettighetsområdet straks de blir klar over at de har forårsaket eller medvirket til disse konsekvensene.

Konflikt og politisk uro kan innebære særlig høy risiko for brudd på menneskerettighetene. Selskaper som har virksomhet i konfliktområder, skal derfor utvise særlig høy aktsomhet for å unngå å bli involvert i brudd på menneskerettighetene. Dette er forankret iblant annet OECDs retningslinjer hvoretter aktsomhetsvurderinger på menneskerettighetsområdet skal være tilpasset situasjonen. Kommentarene til kapittel IV (Menneskerettigheter) tydeliggjør at det er en forventning om forsterkede aktsomhetsvurderinger i særlige kontekster og at virksomheter må hensynta folkeretten i krig- og konfliktsituasjoner:

45. "Moreover, in situations of armed conflict enterprises should respect the standards of international humanitarian law. In the context of armed conflict or heightened risk of gross abuses, enterprises should conduct enhanced due diligence in relation to adverse impacts, including violations of international humanitarian law".

OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv (2018) vektlegger også at aktsomhetsvurderingene bør være «mer omfattende» når det er stor sannsynlighet for alvorlige negative konsekvenser.²⁰ OECDs veileder om konfliktmineraler, som er av generell interesse i denne saken, slår fast at «grunnet det komplekse driftsmiljøet i ... høyrisikoområder, der situasjonen kan utvikle og forverre seg raskt, skal aktsomhetsvurderinger ses på som en pågående proaktiv og reaktiv prosess».²¹ OECDs veileder for god interessentdialog med berørte parter i utvinningssektoren omhandler interessentdialog i høyrisikoområder, og gir råd som er av generell interesse. Ifølge veilederen går en risikobasert tilnærming ut på å «prioritere dialog med de mest sårbare og berørte gruppene».²²

Caterpillar har over en periode på 20 år blitt anklaget for å ha bidratt til brudd på folkeretten i okkuperte palestinske territorium (OPT) ved at deres bulldosere og annet utstyr har blitt benyttet av det israelske forsvaret (IDF). I 2017 sendte FNs høykommissær for menneskerettigheter et brev til Caterpillar om selskapets involvering i riving av palestinske hus og infrastruktur i OPT²³.

Utover bruk av Caterpillars utstyr i riving av palestinske hus og infrastruktur for å muliggjøre bygging av bosettinger, foreligger det anklager mot selskapet knyttet til bruk av deres utstyr i krigføringen i Gaza etter den 7. oktober 2023²⁴.

Sentralt i anklagene både på Vestbredden og i Gaza er selskapets D9-serie av bulldosere. Bulldoserne er importert til Israel av Israeli Tractors and Equipment (ITE) som er en del av Zoko Enterprises. I samarbeid med IDFs "Technology and Maintenance Corps" har Zoko Enterprises ombygd maskineriet til bruk i OPT. Det er blant annet montert skytterstillinger og panseret førerlugar på maskinene²⁵.

²⁰ OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv (2018), s. 17

²¹ OECDs veileder for ansvarlige leverandørkjeder for konfliktmineraler, s. 64. KLPs utheving.

²² OECDs veileder for god interessentdialog i utvinningsindustrien, s. 44.

²³ <https://www.timesofisrael.com/150-companies-said-to-get-letters-from-un-threatening-to-add-them-to-blacklist/>

²⁴ <https://www.whoprofits.org/companies/company/3772>

²⁵ <https://dontbuyintooccupation.org/reports/dont-buy-into-occupation-report/>

Følgende er eksempler på anklager siden 2020 der Caterpillar har produsert utstyr som er benyttet på en måte som bidrar til pågående brudd på menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner og folkeretten. Eksempelene er et utvalg av mange hendelser som er beskrevet av organisasjonene «*Don't Buy into Occupation*» (DBIC) og «*Who Profits*»:

- Juni 2022: Caterpillars bulldosere er brukt til å rive midlertidige palestinske skur og teltplasser i Al Fakheet og Al-Markez landsbyer på Vestbredden²⁶.
- August 2022: Caterpillars bulldosere er brukt til riving i Wadi al-Ahmar-samfunnet sør i Jordandalen på Vestbredden²⁷.
- January 2023: Caterpillars gravemaskin er brukt til å rive hjemmene til fire familier i landsbyen She'b al-Battem i Sør-Hebron på Vestbredden²⁸.
- Juli 2023: Caterpillars D9 bulldosere er brukt av IDF i invasjonen av Nur Shams flyktningleir nær Tulkarm på Vestbredden²⁹.
- Desember 2023: Anklager fra NGOer og uavhengige journalister om at IDO har begravet sårede menn levende palestinske sivile utenfor Kamal Adwan sykehuset i Beit Lahia i Gaza etter en nidagers beleiring av sykehuset av IDF. NGO Euro-Med Human Rights Monitor har krevd en etterforskning av anklagene³⁰.

3. Dialog med selskapet

KLP har gjennom 2023 og 2024 hatt e-post-dialog med Caterpillar om risikoen for medvirkning til brudd på menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner og folkeretten i OPT. I korrespondansen spurte KLP om Caterpillar sitt syn på anklagene mot dem og om selskapets prosesser og rutiner for å kartlegge og redusere risikoen for medvirkning til brudd på menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner og folkeretten. Svaret fra Caterpillar viste til selskapets retningslinjer for menneskerettigheter, Code of Conduct for leverandører, varslingsystemer samt selskapets forpliktelse til å opprettholde menneskerettigheter i sine operasjoner.

KLP fulgte opp dette svaret med videre spørsmål rundt hvordan selskapets retningslinjer og forpliktelser gjøres gjeldende i konfliktområder. Selskapet har respondert med ytterligere detaljer rundt selve systemene, men adresserte ikke risikoen knyttet til konfliktområder, OPT direkte, og hvordan en implementering av deres retningslinjer gjør seg gjeldende i konfliktområder. Til tross for at selskapet har vist seg villig til å gå i dialog med KLP, ga selskapets svar lite troverdighet på at deres håndtering av saken er i stand til å redusere risikoen for brudd på menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner og folkeretten.

KLP har ved generalforsamling for 2022 og 2023 stemt for krav om rapportering av risikoer knyttet til virksomhet i konfliktområder, samt en tredjeparts vurdering av om selskapets aktsomhetsvurderinger er tilstrekkelige under selskapets menneskerettighetspolicy uten at selskapet har vist til noe forbedring på dette punktet.

²⁶ ibid

²⁷ <https://www.whoprofits.org/companies/company/3772?caterpillar>

²⁸ ibid

²⁹ Ibid

³⁰ <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/israel-palestine-israeli-army-bulldozers-allegedly-run-over-wounded-civilians-in-northern-gaza-co-did-not-respond/>

4. KLPs vurdering

I KLPs vurdering av risikoen for at Caterpillar kan medvirke til brudd på folkeretten i de okkuperte palestinske områdene, har KLP lagt vekt på at det kan sies å være en sammenheng mellom selskapets virksomhet og de aktuelle bruddene, og at selskapet enten må ha medvirket aktivt til bruddet eller kjent til bruddene uten å ha gjort tilstrekkelig for å forhindre dem. Normbruddene må være pågående, eller det må være en uakseptabel risiko for at bruddene kan skje i framtiden. KLP har lagt vekt på hva selskapet gjør for å forhindre brudd, herunder selskapets retningslinjer for menneskerettighetsarbeidet (policy) og hvordan disse er gjennomført i praksis gjennom proaktive aktsomhetsvurderinger (due diligence). Følgende spørsmål har vært sentrale for vurderingen:

- Er aktivitetene som Caterpillars utstyr brukes til i OPT ett brudd på menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner og folkeretten?
- Er det en direkte forbindelse mellom Caterpillars utstyr og bruddene som foregår?
- Vil bruk av Caterpillars utstyr «muliggjøre», «legge til rette for» eller «forverre» bruddene?
- Visste, eller burde Caterpillar ha visst om bruddene?

Den internasjonale straffedomstolen (ICJ) har slått fast at bosettingene i OPT er ulovlige, noe det er bred enighet om i det internasjonale samfunnet, inkludert Norge. Det er godt dokumentert fra flere troverdige kilder at Caterpillars utstyr benyttes til å rive palestinske hus og infrastruktur for å rydde plass til israelske bosettinger.

Etter KLPs vurdering kan slik bruk av bulldosere både legge til rette for og forverre bruddene, da bruken kan være både effektiv og til skade for mennesker. Selv om Caterpillar ikke selger utstyr direkte til IDF, er selskapet blitt gjort oppmerksom på utstyrets bruk, både av FN, NGOer og investorer. Zoko Enterprises er den eneste importøren av Caterpillars utstyr i Israel, noe som tilsier at Caterpillar har stor påvirkningskraft og direkte kommunikasjonskanaler med selskapet. Dette har også pågått over lang tid og i en stadig forverret situasjon, uten at selskapet kan forvise at de har gjort reelle endringer. Tidsaspektet taler også for at det er lite selskapet vil foreta seg.

KLP legger i sin vurdering til grunn at hverken FNs veiledende prinsipper eller OECD-retningslinjenes anbefalinger om aktsomhetsvurderinger innebærer at ansvar flyttes fra regjeringer til bedrifter. Relevante retningslinjer og tilhørende veiledninger anbefaler skjerpede og proaktive aktsomhetsvurderinger i konfliktområder og høyrisikoområder. I en kontekst som OPT krever skjerpede aktsomhetsvurderinger at man identifiserer risikoen for medvirkning til menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner, og at man håndterer denne aktivt, herunder at man iverksetter nødvendige tiltak for å forhindre sin medvirkning. KLP mener at informasjonen som Caterpillar har delt, ikke i tilstrekkelig grad svarer på de alvorlige anklagene som er rettet mot selskapet. KLP har særlig vært interessert i å forstå hvilke tiltak selskapet har satt i verk for å unngå å være involvert i normbrudd i framtiden, men har bare fått helt overordnede svar fra selskapet. Ut ifra tilgjengelig informasjon er det altså ikke mulig å slå fast at selskapet har iverksatt gode tiltak for å forhindre å bli involvert i nye normbrudd i framtiden. Med dette som bakgrunn konkluderer KLP med at det foreligger uakseptabel risiko for at Caterpillar kan bidra til brudd på menneskerettigheter i krig- og konfliktsituasjoner og folkeretten i OPT.

5. Konklusjon

På bakgrunn av årsakene som er beskrevet ovenfor, utelukkes Caterpillar fra investeringene til KLP og KLP-fondene fra juni 2024.